

Проблеми протидії злочинам корупційної спрямованості: судово-експертний аспект

Борис Геллер *^а, Наталія Мартиненко **^б

* Доцент, консультант *Israel Antiquity Authorities*, Ізраїль, e-mail: geller.b@gmail.com

** Д-ка філософ. у галузі публіч. управл. та адміністр., ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3234-0689>, e-mail: natalmartynenko@gmail.com

^а Написання оригінального рукопису.

^б Написання оригінального рукопису, адміністрування проекту, нагляд.

DOI: [10.32353/khrife.3.2022.04](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2022.04) УДК 343.98:343.85

Надійшло 06.09.2022 / Рецензовано 16.09.2022 / Прийнято до друку 28.09.2022 /
Доступно онлайн 30.09.2022

Проаналізовано діяльність спеціалізованих органів антикорупційної системи України та її механізмів. Метою статті є дослідити можливості й роль судової експертизи (зокрема, застосування спеціальних знань) для розслідування злочинів корупційної спрямованості та вдосконалення антикорупційного законодавства. Методологічним підґрунтям дослідження є аналіз ситуаційний (кейс-стаді). Судовий експерт, проводячи експертизу, виявляє фактичні дані й обставини, які сприяють (могли сприяти) скоєнню корупційних і пов'язаних із ними правопорушень. За результатами дослідження наданих на експертизу об'єктів судовий експерт викладає у висновку виявлені ним дані, які мають значення для кримінального провадження та щодо яких йому не було поставлено запитань. Профілактичні рекомендації про обставини та факти, що сприяли (могли сприяти) скоєнню злочину, які може надати експерт, допоможуть запобігти корупційним і пов'язаним із корупцією правопорушенням, сприятимуть державним органам у протидії корупції й підвищенні ефективності механізмів її запобігання. Як механізми реалізації експертної профілактики науково-дослідним установам судових експертиз запропоновано узагальнювати експертну практику й надавати органам антикорупційної системи України інформацію, яка містила б аналіз та пропозиції щодо попередження корупційних і пов'язаних із ними правопорушень, що необхідно закріпити на законодавчому рівні.

Ключові слова: органи антикорупційної системи України; корупційні ризики; запобігання корупційним і пов'язаним із корупцією правопорушенням; антикорупційне законодавство; судова експертиза; розслідування злочинів корупційної спрямованості; висновок експерта.

Постановка наукової проблеми

Нестабільна ситуація у сфері безпеки будь-якої держави є потужним каталізатором корупції, найчастіше за принципом «війна все сплище». Ізраїль перебуває у стані перманентної війни з 1949 р., активні бойові дії відбуваються приблизно раз на 7 років. Існує навіть спеціальне поняття «війна між війнами» — як нескінченні зіткнення армії й поліції з терористами, що часом переростають у багатотижневі ракетні обстріли території країни.

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне вторг-

нення в Україну — з усіма негативними наслідками та викликами для всіх сфер життя держави. Водночас (за підтримки більшості країн світу) виникли позитивні тенденції для інтегрування України в європейську спільноту. Так, 28.02.2022 р. Україна подала заявку на вступ до Європейського Союзу (далі — ЄС) ¹. Варто зауважити, що спершу за цей крок висловлювалися 68 % українців, згодом — 86 %, а станом на кінець березня — 91 % ² (що є абсолютним рекордом за всі роки досліджень ³). Європарламент ⁴, Єврокомісія ⁵ та Європейська рада ⁶ підтримали українську заявку, і 23.06.2022 р. лідери ЄС на саміті

- 1 Володимир Зеленський підписав заявку на членство України у Європейському Союзі / Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-u-73249> (дата звернення: 22.07.2022).
- 2 Support for EU accession hits record high at 91% in Ukraine, while that for joining NATO slides — poll. *Ukrinform*. November 30, 2022. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-society/3449439-support-for-eu-accession-hits-record-high-at-91-in-ukraine-while-that-for-joining-nato-slides-poll.html> (дата звернення: 22.07.2022).
- 3 Record number of Ukrainians support joining EU, backing for NATO membership falls — poll. *Reuters*. April 5, 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/record-number-ukrainians-support-joining-eu-backing-nato-membership-falls-poll-2022-04-05/> (дата звернення: 22.07.2022).
- 4 Європарламент рекомендував надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС. *Європейська правда*. 01.03.2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220331213746/https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/1/7135011/> (дата звернення: 22.07.2022).
- 5 Rauhala E., Suliman A., Ariès Q. Ukraine should get E.U. candidate status, European Commission recommends. *The Washington Post*. June 17, 2022. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/17/european-commission-candidate-eu-ukraine-war/> (дата звернення: 22.07.2022).
- 6 Європарламент підтримав кандидатський статус для України і Молдови. *Європейська правда*. 23.06.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/23/7141870/> (дата звернення: 22.07.2022).

в Брюсселі (Бельгія) затвердили рішення надати Україні статус кандидата у члени ЄС ⁷. Безумовно, рекомендації Єврокомісії щодо надання Україні статусу кандидата позитивно впливають не тільки на економіку України, а й на стан боротьби з корупцією.

Єврокомісія висунула 7 вимог до членства держави України в ЄС, зокрема — щодо боротьби з корупцією: завершити призначення голови Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі — САП) і директора Національного антикорупційного бюро (далі — НАБ), а також перевірку доброчесності Етичною радою кандидатів у члени Вищої ради правосуддя та відбір до Вищої кваліфікаційної комісії суддів; підвищити ефективність антикорупційних розслідувань у вищих ешелонах влади; запровадити законодавство про процедуру добору суддів Конституційного Суду на основі оцінювання їхніх доброчесності та професійних навичок відповідно до рекомендацій Венеційської комісії. Отже, швидкість просування до повноцінного членства в ЄС залежить віднині від змін в Україні ⁸.

Удосконалення антикорупційного законодавства на засадах світових стандартів є логічним результатом інтеграційних процесів України, засобом реалізації зобов'язань перед світовою спільнотою, покликаним продовжити імплементацію передового міжнародного досвіду у сферу запобігання та протидії корупції. На жаль, після 24.02.2022 р. динаміка формування корупційного се-

редовища, яке ускладнює функціонування всіх суспільних і державних механізмів, змінюється доволі повільно. Позитивним рушійним механізмом у цій справі є судово-експертна діяльність, засоби якої можуть стати в пригоді як під час розслідування корупційних злочинів, так і з превентивною метою. Саме тому актуальним є дослідження можливостей судової експертизи (зокрема, застосування спеціальних знань) для вдосконалення антикорупційного законодавства.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Наукове підґрунтя дослідження закладено у працях відомих науковців-криміналістів у галузі розв'язання проблем криміналістики, юридичних наук і судово-експертної практики. Так, О. В. Тимченко зазначає: підвищення ролі профілактичної діяльності експертних установ полягає, «по-перше, у тому, що експерт при проведенні експертизи виявляє причини та обставини, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, та інформує про них поліцейські підрозділи. По-друге, — це результат узагальнення експертної практики, накопичення та аналізу криміналістичної інформації про причини скоєння кримінальних правопорушень з метою підвищення ефективності попереджувальної діяльності правоохоронців» ⁹.

В. А. Журавель дослідив питання експертної профілактики як складне

7 Україна офіційно отримала статус кандидата на вступ в ЄС. *Європейська правда*. 23.06.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/23/7141922/> (дата звернення: 22.07.2022).

8 Які реформи необхідні для відновлення України? *Transparency International Ukraine*. 04.07.2022. URL: <https://ti-ukraine.org/news/yaki-reformy-neobhidni-dlya-vidnovlennya-ukrayiny/> (дата звернення: 22.07.2022).

9 Тимченко О. В. Оптимізація судово-експертної діяльності на основі удосконалення інформаційно-доказової бази з урахуванням світового досвіду. *Вісник ОНДІСЕ*. 2017. № 2. URL: <http://ondise.od.ua/DOC/vipusk2/vipusk22017.pdf> (дата звернення: 22.08.2022).

системне утворення, засади якого становлять діяльність експертів, які, керуючись своїми спеціальними знаннями, з'ясовують причини скоєння кримінальних правопорушень¹⁰. О. П. Снігерьев і Н. Є. Філіпенко проаналізували концептуальні засади, погляди й ідеї щодо розуміння сутності та форм взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними й судовими органами в реалізації превентивних заходів¹¹. О. Літвінов та Г. Спіцина дослідили протидію злочинності у фокусі мережевого підходу¹².

Н. Є. Філіпенко, О. П. Угровецький та О. В. Шарапова дійшли висновку, що профілактичну діяльність судово-експертних установ України слід здійснювати: під час виконання експертиз за конкретними кримінальними, адміністративними або цивільними справами; шляхом узагальнення експертної та судово-слідчої практики; у процесі наукових досліджень із проблем експертної профілактики; шляхом надання на основі спеціальних знань науково-практичної допомоги державним органам і громадським організаціям

у виявленні обставин, що сприяють скоєнню злочинів, тощо¹³.

Дослідженню причин і умов, виявлення і припинення корупційної діяльності й особливостей попередження різних її видів присвячено низку праць зарубіжних і вітчизняних авторів.

Так, D. Kos дійшов висновку, що після війни перед українським урядом за підтримки міжнародної спільноти постануть важливі завдання — оновлення й посилення діяльності національних антикорупційних органів із одночасним відновленням функцій громадськості з моніторингу цієї діяльності¹⁴. I. Luna-Pla та J. R. Nicolás-Carlock визначили показники корупції у сфері державних закупівель та індикатори корупційного ризику (зокрема, у структурах власності й управління)¹⁵. A. F. Martins, B. R. da Cunha, Q. S. Hanley та інші науковці з'ясували (на прикладі політичних скандалів в Бразилії й Іспанії за майже три десятиліття), що корупційні мережі працюють на межі критичного рівня рецидивізму, нижче за який мережа стає цілком фрагментованою, а вище — надмірно пов'язаною, а це свідчить про

-
- 10 Журавель В. А. Стан та перспективи експертної профілактики. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб. мат-лів «кругл. столу», присвяч. 80-річ. створ. ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 11–12.11.2008). Харків, 2008. С. 36–40.
  - 11 Снігерьев О. П., Філіпенко Н. Є. Окремі питання взаємодії та координування роботи судово-експертних установ України з іншими суб'єктами під час здійснення превентивної діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 21. С. 194–217. DOI: [10.32353/khrife.1.2020_13](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_13) (дата звернення: 22.08.2022).
  - 12 Lytvynov O., Spitsyna N. Kriminalitätsbekämpfung Im Fokus Des Netzwerkansatzes. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2021. Vol. 1 (3). Pp. 50–57. DOI: [10.32353/acfs.3.2021.04](https://doi.org/10.32353/acfs.3.2021.04) (дата звернення: 22.08.2022).
  - 13 Філіпенко Н. Є., Угровецький О. П., Шарапова О. В. Теоретичні основи експертної профілактики: поняття та завдання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 20. С. 151–161. DOI: [10.32353/khrife.2.2019.11](https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.11) (дата звернення: 22.08.2022).
  - 14 Kos D. War and Corruption in Ukraine. *Eucrim*. 2022. Is. 2. Pp. 152–157. DOI: [10.30709/eucrim-2022-007](https://doi.org/10.30709/eucrim-2022-007) (дата звернення: 22.08.2022).
  - 15 Luna-Pla I., Nicolás-Carlock J. R. Corruption and complexity: a scientific framework for the analysis of corruption networks. *Applied Network Science*. 2020. Vol. 5. Is. 13. DOI: [10.1007/s41109-020-00258-2](https://doi.org/10.1007/s41109-020-00258-2) (дата звернення: 22.08.2022).

те, що дії, спрямовані на зниження корупційного рецидиву, можуть істотно пом'якшити цей вид організованої злочинності¹⁶.

Е. В. Расюк звернув увагу на проблему невивчення умов і причин конкретного корупційного кримінального правопорушення, отже — на нездійсненні комплексного аналізу криміногенних детермінант усієї корупційної злочинності, що унеможливорює своєчасний запобіжний вплив на неї¹⁷. Н. В. Гришина та К. В. Ростовська розглянули питання наукового супроводу державної антикорупційної політики під час її розроблення та реалізації, а також особливості формування сучасної інфраструктури науково-експертної й аналітичної діяльності¹⁸.

Водночас донині недостатньо досліджені можливості судової експертизи для вдосконалення антикорупційного законодавства, тому тема статті актуальна та має теоретичне і практичне значення.

Мета статті

Дослідити можливості й роль судової експертизи (зокрема, застосування

спеціальних знань) для розслідування злочинів корупційної спрямованості та вдосконалення антикорупційного законодавства.

Методи дослідження

Методологічна основа дослідження — аналіз ситуаційний, або кейс-стаді, «змістом якого є вивчення одиничного соціального об'єкта (ситуації, події, випадку, особи, соціальної групи) або кількох показових об'єктів задля осмислення ширшого класу схожих випадків (класу подій)»¹⁹. Перевагою цього методу є інформативність, тобто накопичення значної кількості емпіричних даних для розуміння того, як відбувається злочин, як йому можна запобігти, а також для з'ясування вирішального значення судової експертизи у попередженні злочинності.

Загальнонаукові методи (спостереження, порівняння, опис, класифікація) обрано для висвітлення діяльності спеціалізованих антикорупційних органів України та механізмів, покликаних боротися з корупцією під час війни, а також ролі судової експертизи в розслідуванні корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень.

- 16 Martins A. F., da Cunha B. R., Hanley Q. S. et al. Universality of political corruption networks. *Scientific Reports*. 2022. Vol. 12. DOI: 10.1038/s41598-022-10909-2 (дата звернення: 22.08.2022).
- 17 Расюк Е. В. Проблемні питання взаємодії спеціальних суб'єктів запобігання корупції під час здійснення заходів з протидії корупційній злочинності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 435—443. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.70.70 (дата звернення: 22.08.2022).
- 18 Гришина Н. В., Ростовська К. В. Щодо питання наукового супроводу державної антикорупційної політики. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2021. Вип. 32. С. 27—32. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/17819/16765> (дата звернення: 22.08.2022).
- 19 Аналіз ситуаційний, кейс-стаді (метод дослідження) / Велика українська енциклопедія. URL: [https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7_%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%B5%D0%B9%D1%81-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B4%D1%96_\(%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F\)](https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7_%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%B5%D0%B9%D1%81-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B4%D1%96_(%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F)) (дата звернення: 22.08.2022).

Системно-структурний метод використано для розгляду видів слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій під час розслідування справ з отримання неправомірної вигоди посадовими особами, що потребують призначення низки експертиз. Також застосовано формально-юридичний метод (який сприяв з'ясуванню змісту правових норм, що регулюють відносини у досліджуваній сфері), структурно-функційний і діалектичний методи, методи індукції, дедукції, синтезу, абстрактно-логічного та правового аналізу (для дослідження взаємодії учасників антикорупційної системи й узагальнення результатів дослідження) тощо.

Викладення основного матеріалу дослідження

У день вторгнення російського агресора розпочався найважчий для України період із моменту проголошення незалежності. Ракетні удари, бомбардування й артобстріли руйнують інфраструктуру та знищують людей. Війна спричинила масштабну евакуацію підприємств і міграцію населення, отже — нові умови економічної діяльності. Проте всі державні інституції мають злагоджено працювати у спільних проектах, аби протидіяти окупантам, щоби кожен громадянин України якнайшвидше повернувся до звичного життя.

Вважаємо корупцію одним із чинників, що працює на користь російським окупантам, тому ефективна протидія цьому явищу (зокрема, запровадження превентивних заходів) є одним зі шляхів до перемоги України.

Корупція як системне явище різноманітна: економічна, політична, побутова, моральна та світоглядна.

До того ж не завжди зрозуміло, що у цьому переліку є первинним, а що — вторинним: чи є корупційні мораль і світогляд причиною корупції або її наслідком?

Корупція у суспільстві існує до сьогодні, хоча в різних країнах ставлення до неї різниться, до того ж саму корупцію як явище засуджують у будь-якій культурі, оскільки в більшості країн ухвалено антикорупційне законодавство. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень і численні міжнародні угоди, спрямовані на розроблення антикорупційного законодавства, усталеного визначення корупції досі не існує.

Феномен корупції в жодному разі не можна розглядати абстрактно, поза культурними особливостями, адже існують суспільства та країни, де корупція — узвичаєний спосіб життя, коли подарунки не вважають хабарем, як і сприяння членам родини в обійманні певної посади (кумівство). Можливі різні варіанти поділу корупції як явища: сторона попиту і сторона пропозиції; активне і пасивне хабарництво; адміністративна і політична корупція; державна і приватна; ситуативна і систематична; дрібна і велика; місцева (регіональна) і централізована.

Корупція має місце, коли відповідальна особа чи сторона приймає незаконну винагороду, отримує перевагу (у грошовій або негрошовій формі, у вигляді будь-якої іншої вигоди) чи порушує правила про недопущення конфлікту інтересів. Вигоду не обов'язково призначено цій особі: отримувачем може бути хтось інший (наприклад, політична партія).

Розглядаючи корупцію, варто пригадати *R. Klitgaard*, американського економіста, автора «формули корупції»:

корупція = монополія + дискреція –
– підзвітність²⁰

(тобто корупція — це жадібність плюс можливість мінус контроль). На його думку, корупція — це злочин, піґрунтям якого є розрахунок, а не емоції. Він уважає, що люди схильні до корупції, коли ризики незначні, покарання м'яке, а виґраш вагомий²¹.

Оцінити економічні наслідки від непоодиноких випадків корупції складно. Можна виокремити негативні наслідки корупції (хоча насправді всі вони пов'язані) для:

- демократії та верховенства права;
- соціальних послуг (передусім — охорони здоров'я й освіти);
- економічного розвитку.

Там, де поширена корупція, громадяни відчувають беззаконня: хоча формально правила й закони існують, але всім відомо, що їх не дотримуються. Як наслідок — цілковита втрата довіри до системи. Починаючи з 1995 р., організація *Transparency International* щороку обчислює індекс сприйняття корупції (англ. *Corruption Perception Index, CPI*) у 180 країнах світу (за результатами експертного оцінювання й опитувань населення). Згідно з CPI найменш корумпованими впродовж багатьох років є Данія, Фінляндія та Нова Зеландія; з іншого боку переліку перебувають Сирія,

Сомалі та Південний Судан (Росія — на 136-му місці, Україна — на 122-му, Ізраїль — на 36-му)²². Місця країн за іншими рейтингами можуть різнитися залежно від методів збирання й оброблення інформації.

За опитуванням Київського міжнародного інституту соціології (замовлено Центром соціально-економічних досліджень CASE Україна) на запитання: «Що для вас було б найбільшим розчаруванням після закінчення війни?» українці найчастіше відповідали: «Безкарність Росії за вчинені злочини» (65,8%). Серед трьох варіантів друге та третє місця посіли відповіді: «Високий рівень корупції» (36,3%) і «Низький рівень життя, бідність» (34,6%)²³ (це за умови, що рівень корупції в Україні вважають доволі високим, а рівень життя — доволі низьким).

Незважаючи на 36-те місце Ізраїлю в CPI, населення цієї країни впевнене в корумпованості прокуратури, суду й органів дізнання держави. Така криза довіри до системи сформувалася за останні 30 років. Традиційно рівень довіри ізраїльтян до судової системи, поліції й армії був дуже високим, сьогодні ж вони довіряють лише армії, яка має окрему судово-слідчу систему. Каталізаторами такої недовіри можна вважати два не пов'язані судові процеси:

- справу про вбивство тринадцятирічної школярки (2016)²⁴;

20 Klitgaard R. Fighting Corruption. *CESifo DICE Report*. 2011. Vol. 09. Is. 2. Pp. 31–35. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/167035/1/ifo-dice-report-v09-y2011-i2-p31-35.pdf> (дата звернення: 22.08.2022).

21 Ibid.

22 Corruption Perceptions Index. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021> (дата звернення: 22.08.2022).

23 Непокарання Росії після війни розчарує українців більше, ніж бідність чи корупція. *CASE Україна*. 28.09.2022. URL: <https://case-ukraine.com.ua/news/nepokarannya-rosiyi-pislya-vijny-rozcharuye-ukrayintsiv-bilshe-nizh-bidnist-chy-koruptsiya-infografika/> (дата звернення: 22.08.2022).

24 Levinson C., Cohen G., Efrati I. Palestinian Man Stabs and Kills 13-year-old Israeli Girl Asleep in Her West Bank Home. *Haaretz*. Jun 30, 2016. URL: <https://www.haaretz.com/israel-news/2016-06-30/ty-article/palestinian-fatally-stabs-israeli-girl-inside-west-bank-home/0000017f-e699-d62c-a1fffefb94520000> (дата звернення: 22.08.2022).

- справу колишнього прем'єр-міністра Бен'яміна Нетаньягу, якого звинувачують у корупції та зловживанні службовим становищем в особистих цілях.

Кримінальна справа про вбивство школярки наразі перебуває в черговому повторному суді, на загальну думку обвинувачений незабаром вийде на волю через недостатність доказів, відсидівши у в'язниці 15 років. Справа Нетаньягу розвалюється в суді: на думку авторів, її сфабриковано прокуратурою й поліцією з метою тихого та безкровного політичного путчу, усунення від влади популярного лідера за завданням політичної опозиції, яка програла йому на демократичних виборах²⁵.

Ситуаційне запобігання злочинності (англ. *Situational Crime Prevention, SCP*)²⁶, зокрема — попередження корупційних злочинів, ґрунтується на переконанні, що злочинність можна стримати, тільки стратегічно змінюючи навколишнє середовище шляхом зосередження уваги на тому, як (а не чому) відбувається злочин і як йому можна запобігти.

В Україні (відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції») за останні роки створено «спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції — органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції»²⁷. Органи антикорупційної системи України — НАБ, Державне бюро розслідувань (далі — ДБР), Департамент стратегіч-

них розслідувань Національної поліції України (далі — ДСР), Служба безпеки України, САП, Національне агентство з питань запобігання корупції (далі — НАЗК), Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі — АРМА) і Вищий антикорупційний суд (далі — ВАКС) — адаптувалися до воєнних реалій та переорієнтували свою роботу на досягнення перемоги України: сьогодні зусилля юристів-науковців і практиків зосереджені на збагаченні знань у сфері розслідування воєнних злочинів (зокрема, пов'язаних із російськими активами). Детективи НАБ і прокурори САП продовжують вести досудові розслідування й викривати порушників закону.

Із початком війни НАБ і САП скерували до суду понад 20 резонансних проваджень. Так, під час розслідування встановлено фактичні обставини привласнення коштів АТ «Укрзалізниця» при здійсненні сервісу з реалізації електронних квитків на «Бориспільський експрес», зокрема 2018 р., незважаючи на наявність системи продажу е-квитків, посадовці «Укрзалізниці» ініціювали закупівлю іншого програмного забезпечення, яке під виглядом модернізації планували запровадити на всіх напрямках руху, витіснивши решту розробників у неконкурентний спосіб. Саме проведенням у межах досудового розслідування експертизою встановлено, що придбане програмне забезпечення «Укрзалізниці» для реалізації квитків на «Бориспільський експрес» дублює

25 Прем'єр Ізраїля Нетаньяху предстал перед судом по делу о коррупции. *BBC News*. 24 мая 2020. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-52792810> (дата звернення 18.09.2022).

26 Freilich J. D., Newman G. R. *Situational Crime Prevention: Historical Background and Origins of the Idea*. *Oxford Research Encyclopedias. Criminology and Criminal Justice*. 29 March 2017. DOI: [10.1093/acrefore/9780190264079.013.3](https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264079.013.3) (дата звернення: 22.07.2022).

27 Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 22.07.2022).

функціональні можливості вже існуючого електронного сервісу <https://booking.uz.gov.ua>, тому не створює додаткової вартості²⁸. Приміром, у розслідуванні за фактом зловживання службовим становищем посадовими особами ДП «Первомайськвугілля» 2017 р. (коли завищення вартості й обсягів виконаних робіт обраним без тендера генпідрядником склало понад 17 млн грн, а розкраданню ще майже 3,5 млн грн встигли запобігти²⁹) стали у пригоді спеціальні знання судових експертів у галузі технічної експертизи документів, почеркознавчих і авторознавчих досліджень. Встановленню фактів та обставин розкрадання бюджетних коштів посадовими особами держпідприємства ДГЗІФ «Укрінмаш», що за участі приватної компанії організували постачання за кордон продукції, виробленої на інших підприємствах «Укроборонпрому», кінцевим вигодонабувачем якої стала особа, що мала дружні взаємини з одним із топменеджерів держпідприємства³⁰, також сприяло застосування спеціальних знань.

Розслідування за фактами скоєння дій із метою захоплення державної влади, перешкоджання роботі Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, участі у злочинній організації та зловживанні впливом на суддів у змові з іншими особами передбачає дослідження тисяч годин аудіозаписів підозрюваних³¹ (зокрема, щодо ототожнення особи за фізичними параметрами голосу та лінгвістичними ознаками усного мовлення³²).

За обвинуваченням особи, викритої у шахрайстві та підбурюванні до надання неправомірної вигоди, встановлено, що колишній директор ДБР спільно з іншою особою планували отримати від столичного забудовника за закриття кримінального провадження територіального управління ДБР 150 тис. дол. США³³. В ході розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою перед судовою експертизою постають наступні завдання: належність слідів рук, залишених на предметах неправомірної вигоди (грошах, інших матеріальних об'єктах) конкретними

28 Е-квитки на «Бориспільський експрес»: справу скеровано до суду / Національне антикорупційне бюро України. 16.05.2022. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/e-kvytky-na-boryspilskyu-ekspres-spravu-skerovano-do-sudu> (дата звернення: 22.07.2022).

29 Справу щодо зловживань під час ліквідації аварії на шахті скеровано до суду / Національне антикорупційне бюро України. 08.06.2022. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/spravu-shchodo-zlovzhyvan-pid-chas-likvidaciyi-avariyi-na-shahti-skerovano-do-sudu> (дата звернення: 22.07.2022).

30 Корупція на «Укрінмаш»: справу скеровано до суду / Національне антикорупційне бюро України. 07.06.2022. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/korupciya-na-ukrinmash-spravu-skerovano-do-sudu> (дата звернення: 22.07.2022).

31 Зловживання в ОАСК: обвинувальний акт стосовно 11 осіб скеровано до суду / Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/zlovzhyvannya-u-oask-obvynuvallyu-akt-stosovno-11-osib-skerovano-do-sudu> (дата звернення: 22.07.2022).

32 Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.06.2022).

33 Справу щодо підбурювання до підкупу ексдиректора ДБР скеровано до суду / Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/spravu-shchodo-pidburyuvannya-do-pidkupu-eksdirektora-dbr-skerovano-do-sudu> (дата звернення: 22.07.2022).

особами; тотожність зразків речовини, якою позначено предмет незаконної вигоди, із речовиною, призначеною для нанесення такої позначки, тощо.

Для обвинувачення керівника структурного підрозділу Міністерства оборони України (далі — МОУ) у пропозиції неправомірної вигоди³⁴ шляхом передачі 24 млн грн задля впливу на результати аудиту МОУ актуальними є криміналістичні (технічна експертиза документів, почеркознавчі й авторознавчі дослідження, відео-, звукозапису), економічні, будівельно-технічні, оціночно-будівельні та товарознавчі експертизи.

Результати спільних дій детективів НАБ і прокурорів САП — зняття ВАКС арешту з коштів за кримінальними провадженнями (отже — поповнення бюджету та зміцнення обороноздатності України), приміром: 6 млн дол. США (спроба підкупу керівництва САП і НАБ)³⁵, 146 млн грн (хабар судді за позитивне рішення у справі за позовом суб'єкта господарювання)³⁶ та ін.

Наразі працівники ДБР спільно з прикордонниками запобігають незаконному перетину кордону чоловіками призовного віку і вживають фільтрацій-

них заходів щодо громадян РФ³⁷ (із застосуванням, зокрема, комп'ютерного поліграфа для отримання орієнтувальної інформації щодо ступеня ймовірності, повноти та джерела повідомленої опитуваною особою інформації, а також уявлень опитуваної особи про певну подію та ін.³⁸).

У розслідуванні злочинів про незаконне виведення з України коштів білоруського й російського бізнесу у пригоді стали криміналістичні, економічні (бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності), комп'ютерно-технічні експертизи. Так, злочинна група за підробленими паспортами громадян України реєструвала фіктивні комерційні структури, що лише за декілька місяців 2021–2022 рр. перевели в готівку понад 110 млн грн; під час активної фази війни проти України зловмисники нелегально виводили кошти контрагентів із нашої держави; у них вилучили майже 1,5 млн дол. США та 150 тис. євро, підроблені паспорти громадян України, печатки й документи фіктивних підприємств, комп'ютерну техніку з інформацією щодо протиправної діяльності³⁹.

34 Спроба підкупу аудитора посадовцем Міноборони: скеровано до суду. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/sproba-pidkupu-audytora-posadovcem-minoborony-skerovano-do-sudu> (дата звернення: 22.07.2022).

35 6 млн дол. США, якими хотіли підкупити керівництво НАБУ і САП, перераховано на підтримку ЗСУ / Національне антикорупційне бюро України. 26.04.2022. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/6-mln-dol-ssha-yakymy-hotily-pidkupyty-kerivnyctvo-nabu-i-sap-pererahovano-na-pidtrymku-zsu> (дата звернення: 22.07.2022).

36 146 млн грн одержали ЗСУ додатково за ініціативи НАБУ та САП / Національне антикорупційне бюро України. 18.05.2022. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/146-mln-grn-oderzhaly-zsu-dodatkovy-za-initsiatyvy-nabu-ta-sap> (дата звернення: 22.07.2022).

37 Працівники ДБР вживають заходів щодо недопущення незаконного перетину кордону чоловіками призовного віку / Державне бюро розслідувань. 15.03.2022. URL: <https://dbr.gov.ua/news/pracivniki-dbr-vzhivayut-zahodiv-shhodo-nedopushhennya-nezakonnogo-peretynu-kordonu-cholovikami-prizovnogo-viku> (дата звернення: 22.07.2022).

38 Про затвердження Інструкції ... . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 22.07.2022).

39 ДБР заблокувало схему, через яку на рф та рб відмивалися мільйони доларів / Державне бюро розслідувань. 07.05.2022. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-zablokuvalo-shemu-cherez-yaku-na-rf-ta-rb-vidmivalisy-miljoni-dolariv> (дата звернення: 22.07.2022).

Працівниками ДБР було повідомлено про підозру завідувачці одного з відділів Старокостянтинівської міської ради Хмельницької області. Службова недбалість посадовиці призвела до незаконної приватизації 11,5 га земель Міністерства оборони України. За наслідками проведення експертного дослідження було встановлено, що вартість незаконно переданої землі складає майже 12 млн грн⁴⁰.

Так, за період 24.02—15.07.2022 р. слідчі судді ВАКС опрацювали 1206 процесуальних документів на стадії досудового розслідування кримінальних проваджень, серед яких: 134 скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора; 1045 клопотань слідчого, дізнавача, прокурора й інших осіб (зокрема, 85 клопотань щодо застосування, зміни, пролонгації дії запобіжного заходу; 237 — щодо надання тимчасового доступу до речей і документів; 522 — щодо розв'язання інших процесуальних питань під час досудового розслідування). Крім того, колегія суддів ВАКС частково задовольнила цивільний позов держави в особі САП, визнавши необґрунтованим актив і стягнувши з відповідача частину вартості цього активу в сумі 3621 326 грн⁴¹. На підтримку ЗСУ та потреби держави під час воєнного стану за судовими рішеннями ВАКС спрямовано 459 624 803 грн⁴².

АРМА є «*центральною органом виконавчої влади із спеціальним статусом*,

що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнуто за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими»⁴³.

Створення АРМА зумовлено потребою України в удосконаленні процесів з виявлення та розшуку активів, незаконно виведених за межі держави внаслідок скоєння корупційних та інших злочинів, у запровадженні прозорих та ефективних механізмів управління арештованими активами, а також на виконання зобов'язань України перед ЄС у межах виконання Плану дій з лібералізації візового режиму, обов'язкових рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку тощо.

Під час війни АРМА виявляє й розшукує активи за кримінальними справами, пов'язаними зі збройною агресією проти України: під його управління вже перейшли російські літаки та вагони, білоруські вантажівки тощо.

АРМА активно співпрацює з міжнародними організаціями щодо розшуку

40 ДБР підозрює чиновницю Старокостянтинівської міськради в «оборудках» із землями Міноборони. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-pidozryue-chinovnicyu-starokostyantini-vskoi-miskradi-v-oborudkah-iz-zemlyami-minoboroni> (дата звернення: 22.07.2022).

41 Статистичні дані роботи ВАКС від 24 лютого по 15 липня 2022 року / Вищий антикорупційний суд. 15.07.2022. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pres-centr/news/1296134/> (дата звернення: 22.07.2022).

42 Там само.

43 Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text> (дата звернення: 22.07.2022).

активів осіб, причетних до російської агресії. Зокрема, Секретаріат Камденської міжвідомчої мережі з питань повернення активів (англ. *Camden Asset Recovery Inter-agency Network, CARIN*) і Глобальна мережа контактних пунктів Інтерполу з розшуку активів на прохання АРМА погодилися пришвидшити опрацювання запитів від АРМА щодо виявлення та розшуку активів осіб, причетних до воєнних дій на території України ⁴⁴.

Зокрема, проект Меморандуму про співробітництво щодо надання міжнародної технічної допомоги (англ. *EU Anti-Corruption Initiative, EUACI*) між АРМА та проектом «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія»» (англ. *The Support to Anti-Corruption Champion Institutions, SACCI*) передбачає:

- експертну підтримку;
- підтримку технічної спроможності (зокрема, забезпечення доступу до іноземних реєстрів, баз даних підприємств, нерухомого майна, земельних кадастрів та інших активів);
- розроблення та впровадження антикорупційних ініціатив і заходів у діяльність АРМА;
- іншу технічну допомогу із впровадження антикорупційних ініціатив.

Починаючи з 15.03.2022 р. НАЗК провело антикорупційну експертизу низки законопроектів та актів уряду (наприклад: законопроектів про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності у сфері підготовки та допуску водіїв до керування транспортними засобами; про компенсацію за

пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації; проекту постанови Кабміну України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо користування надрами» та ін.), що потребувало застосування спеціальних знань. НАЗК активно працює над виявленням та мінімізацією корупційних ризиків, які виникли через війну (шляхом проведення перевірок щодо: відповідності деклараціям обсягів готівки, яку вивозять посадовці за кордон; постачання гуманітарної допомоги; вступу до закладів вищої освіти тощо).

У досліджуваному контексті доцільно також розглянути досвід ізраїльської поліції. З позицій криміналістичної експертизи справи про корупцію мало чим відрізняються від решти кримінальних справ. Зазвичай слідчі органи Ізраїлю (поліція, податкові служби, служби безпеки) потребують підтримки таких служб відділу криміналістики:

- лабораторії дослідження документів (справжність, специфічні особливості виготовлення, почерків у рукописних документах);
- групи аналізування та порівняння голосів;
- групи порівняння фото- та відеоматеріалів;
- лабораторії виявлення латентних слідів рук (контракти, розписки, валюта, пакування валюти тощо);
- групи аналізу контенту комп'ютерної інформації та вмісту мобільних телефонів (месенджери,

⁴⁴ Міжнародна діяльність АРМА в умовах війни / Агентство з розшуку та менеджменту активів. 09.06.2022. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/mijnarodna-diyalnist-arma-v-umovah-viyni> (дата звернення: 22.07.2022).

голосові повідомлення, електронна пошта тощо).

Такі експертизи не належать до компетенції відділу криміналістики — їх виконує підрозділ електроніки та служба радіоелектронної розвідки (англ. *SIGnals INTelligence, SIGINT*).

Відомий дослідник О. Юхно стверджує, що «*правове підґрунтя та стан криміногенної обстановки в державі й у світі спонукають до подальших наукових досліджень у сфері використання сучасних досягнень телекомунікаційних, інформаційних, комп'ютерних, цифрових технологій і штучного інтелекту в криміналістиці, судових експертизах та під час досудового розслідування, оскільки цього потребує сучасний стан розвитку науки й техніки, досягненнями яких активно послуговуються кримінально налаштовані особи для скоєння нових видів кримінальних правопорушень*»⁴⁵.

Ситуаційна профілактика злочинності фокусується на умовах скоєння злочинних діянь та обставинах специфічних категорій злочинів і приділяє особливу увагу концентрації злочинності. Розуміння того, як скоюють злочини, має вирішальне значення для ситуативного попередження злочинності.

10.07.2022 р. набрав чинності Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021—2025 роки»⁴⁶, за яким антикорупційна стратегія передусім покликана значно зменшити рівень корупції у сферах, які в Україні вважають найбільш корумпованими:

- митна справа й оподаткування;
- суди, прокуратура й органи правопорядку;
- державне регулювання економіки;
- будівництво та земельні відносини;
- сектор оборони;
- охорона здоров'я;
- соціальний захист.

В Антикорупційній стратегії на 2021—2025 роки для розв'язання проблеми із забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію зазначено такі очікувані стратегічні результати:

«1) Судовий розгляд кримінальних проваджень щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень здійснюється з дотриманням принципів, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

2) звужено предметну підсудність Вищого антикорупційного суду через збільшення розміру предмета злочину або завданої ним шкоди;

3) унеможливлено розгляд справ, які належать до предметної підсудності Вищого антикорупційного суду, іншими судами першої та апеляційної інстанцій»⁴⁷.

Ситуаційний підхід до запобігання корупційним злочинам — це багатоетапний процес, який має з'ясувати: де, коли та в який спосіб такі злочини вчинені. Судова експертиза часто стає ключовим елементом розслідування корупційних злочинів, адже саме завдяки застосуванню спеціальних знань можна обчислити суми збитків, завданих

45 Юхно О. Генезис і проблемні питання використання новітніх технологій та штучного інтелекту в криміналістиці, експертній діяльності й досудовому розслідуванні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 3 (25). С. 40—59. DOI: 10.32353/khrife.3.2021.04 (дата звернення: 22.07.2022).

46 Про засади державної антикорупційної політики на 2021—2025 роки : Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 22.07.2022).

47 Там само.

державі, від чого залежить можливість притягнення порушників до кримінальної відповідальності й обрання відповідної міри покарання.

Метою судової експертизи із попередження корупційних злочинів є допомога органам антикорупційної системи України у відповіді на питання: «Хто?», «Що?», «Де?», «Чому?», «Коли?», «Яким чином?». Саме висновок експерта сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню обставин справ і ухваленню законних та обґрунтованих судових рішень.

Аналіз експертної практики демонструє, що в Україні під час розслідування корупційних правопорушень найчастіше призначають такі експертизи: комп'ютерно-технічні; матеріалів, речовин і виробів; відео-, звукозапису; товарознавчі; почеркознавчі та лінгвістичні; будівельно-технічні й оціночно-будівельні; оціночно-земельні; біологічні; психологічні та ін. За допомогою цих експертиз розв'язують такі завдання: належність конкретним особам слідів рук, залишених на предметах неправомірної вигоди (грошах, інших матеріальних об'єктах); визначення виконавців рукописних текстів і підписів у документах на паперових носіях; обчислення вартості будівель і будівельних робіт; оцінювання земельних ділянок; тотожність зразків речовини, якою позначено предмет незаконної вигоди, і речовини, використаної для нанесення такої позначки; тотожність зразків голосу людини і голосу на фонограмі; визначення ринкової вартості транспортних засобів, матеріальних цінностей та іншого майна; документальне обґрунту-

вання розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів; обґрунтованість оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках та ін.⁴⁸

Проведення експертиз у справах корупційного напрямку є ефективним засобом визначення механізму злочину, ідентифікації порівняльних зразків і слідів підозрюваної особи, предмета неправомірної вигоди. Практична дослідницька й інтелектуальна діяльність потребують від судового експерта розвиненого, наочно-образного мислення, здатності перетворювати та систематизувати знання, моделювати процес дослідження, прогнозувати обставини, а також (відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про судову експертизу») «вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання»⁴⁹, адже (за п. 4 ч. 3 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України) експерт має право «викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання»⁵⁰. Адже судовий експерт у своїй професійній діяльності виявляє факти й обставини, що сприяли (могли сприяти) скоєнню кримінального правопорушення, та спроможний сформулювати профілактичні рекомендації, які дадуть змогу органам антикорупційної системи України визначати чинники корупційних ризиків.

48 Про затвердження Інструкції ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 22.07.2022).

49 Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.06.2022).

50 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.11.2022).

Висновки

В умовах воєнних дій на території України з одночасною активізацією євроінтеграційного процесу необхідно активніше запроваджувати у практику роботи вітчизняних антикорупційних органів вимоги ЄС до функціонування правоохоронної системи.

Оскільки судова експертиза є найбільш кваліфікованою формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, доцільно підвищити рівень профілактичної діяльності судово-експертних установ, закріпивши це на законодавчому рівні, адже судовий експерт під час проведення експертизи виявляє фактичні дані й обставини, які сприяють (могли сприяти) скоєнню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень. За результатами дослідження наданих на експертизу об'єктів судовий експерт має право викладати у висновку виявлені під час проведення експертизи відомості, які мають значення для кримінального провадження і щодо яких йому не було поставлено запитання.

Профілактичні рекомендації про обставини та факти, що сприяли (могли сприяти) вчиненню злочину, які може дати експерт, сприятимуть запобіганню корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням, нададуть суттєву допомогу державним органам при вдосконаленні системи заборон, обмежень та вимог, встановлених з метою протидії корупції, підвищенні ефективності механізмів запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

У якості механізмів реалізації експертної профілактики запропоновано проведення узагальнення експертної практики науково-дослідними установами судових експертиз та надання органам антикорупційної екосистеми

України інформації широкого формату, яка б містила аналіз та пропозиції щодо її практичної реалізації для попередження корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, що необхідно закріпити на законодавчому рівні.

Issues of Combating Corruption Oriented Crimes: Forensic Science Aspect

Boris Geller, Nataliia Martynenko

Activities of anticorruption system specialized bodies of Ukraine and its mechanisms are analyzed. The article purpose is to investigate possibilities and forensic science role on (in particular, specific expertise application) for investigation of corruption-oriented crimes and anticorruption legislation improvement. Methodological basis of the research is a situational analysis (case study). Forensic expert, conducting examination, discovers factual data and circumstances that contribute (could contribute) to commission of corruption and related offenses. Based on examination results of the objects submitted for examination, forensic expert presents in the conclusion discovered data that are important for criminal proceedings and about which he was not asked any questions. Preventive recommendations about circumstances and facts that contributed (could contribute) to the crime commission that can be provided by forensic expert, will help to prevent corruption and corruption related offenses will help state bodies to combat corruption and increase effectiveness of its prevention mechanisms. As mechanisms for expert prevention implementation, scientific and forensic institutions are proposed to generalize forensic expert practice and provide anticorruption system bodies of Ukraine with information that would contain analysis and proposals for prevention of corruption and related offenses that should be established at legislative level.

Keywords: anticorruption system bodies of Ukraine; corruption risks; prevention of corruption and corruption-related offenses; anticorruption legislation; forensic science; investigation of corruption crimes; forensic expert conclusion.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізованні даних, рішенні про публікацію чи підготовку рукопису.

Учасники

Автори внесли свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

References

- Filipenko, N. Ye., Uhrovetskyi, O. P., Sharapova, O. V. (2019). Theoretical fundamentals of expert prevention: concepts and tasks. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 20. DOI: [10.32353/khrife.2.2019.11](https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.11).
- Freilich, J. D., Newman, G. R. (2017). Situational Crime Prevention: Historical Background and Origins of the Idea. Oxford Research Encyclopedias. *Criminology and Criminal Justice*. DOI: [10.1093/acrefore/9780190264079.013.3](https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264079.013.3).
- Hryshyna, N. V., Rostovska, K. V. (2021). Shchodo pytannia naukovoho suprovodu derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky [Concerning the issue of scientific support of the state anti-corruption policy]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «PRAVO»*. Vyp. 32. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/17819/16765> [in Ukrainian].
- Klitgaard, R. (2011). Fighting Corruption. *CESifo DICE Report*. Vol. 09. Is. 2. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/167035/1/ifo-dice-report-v09-y2011-i2-p31-35.pdf>.
- Kos, D. (2022). War and Corruption in Ukraine. *Eucrim*. Is. 2. DOI: [10.30709/eucrim-2022-007](https://doi.org/10.30709/eucrim-2022-007).
- Luna-Pla, I., Nicolás-Carlock, J. R. (2020). Corruption and complexity: a scientific framework for the analysis of corruption networks. *Applied Network Science*. Vol. 5. Is. 13. DOI: [10.1007/s41109-020-00258-2](https://doi.org/10.1007/s41109-020-00258-2).
- Lytvynov, O., Spitsyna, H. (2021). Kriminalitätsbekämpfung Im Fokus Des Netzwerkansatzes. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. Vol. 1 (3). DOI: [10.32353/acfs.3.2021.04](https://doi.org/10.32353/acfs.3.2021.04).
- Martins, A. F., da Cunha, B. R., Hanley, Q. S. et al. (2022). Universality of political corruption networks. *Scientific Reports*. Vol. 12. DOI: [10.1038/s41598-022-10909-2](https://doi.org/10.1038/s41598-022-10909-2).
- Rasiuk, E. V. (2022). Problemni pytannia vzaiemodii spetsialnykh subiektiv zapobihannia koruptsii pid chas zdiisnennia zakhodiv z protydii koruptsiinii zlochynnosti v Ukraini [Problematic issues of interaction of special entities for the prevention of corruption during the implementation of measures to counteract corruption crime in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*. Vyp. 70. DOI: [10.24144/2307-3322.2022.70.70](https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.70) [in Ukrainian].
- Snigerov, O. P., Filipenko, N. Ie. (2020). Some issues of work interaction and coordination of forensic institutions of Ukraine with other entities while implementation of preventive activities. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 21. DOI: [10.32353/khrife.1.2020.13](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.13).
- Tymchenko, O. V. (2017). Optyimizatsiia sudovo-ekspertnoi diialnosti na osnovi udoskonalennia informatsiino-dokazovoi bazy z urakhuvanniam svitovoho dosvidu [Optimization of forensic expert activity based on information improvement and evidence base, taking into account the world experience]. *Visnyk ONDISE*. № 2.

URL: <http://ondise.od.ua/DOC/vipusk2/vipusk22017.pdf> [in Ukrainian].

Ukhno, O. (2021). Genesis and issues of using latest technologies and artificial intelligence in criminalistics, forensic expert activity and pre-trial investigation. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Is. 3 (25). DOI: 10.32353/khrife.3.2021.04.

Zhuravel, V. A. (2008). Stan ta perspektyvy ekspertnoi profilaktyky [State and prospects of forensic prevention]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky: zb. mat-liv «kruhl. stolu», prysviach. 80-rich. stvor. KhNDISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusy (Kharkiv, 11–12.11.2008)*. Kharkiv. [in Ukrainian].

Геллер, Б., Мартиненко, Н. (2022). Проблеми протидії злочинам корупційної спрямованості: судово-експертний аспект. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 3 (28). С. 47–63. DOI: 10.32353/khrife.3.2022.04.